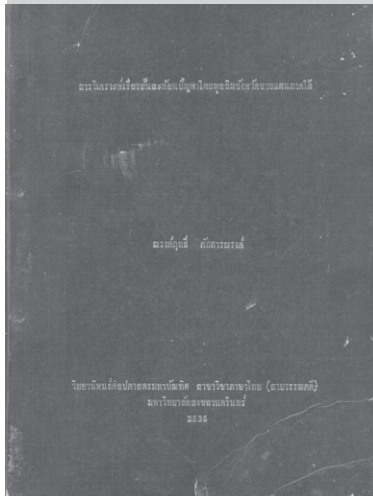

[ย่อ ย วิ ท ย า นี พ นธ์]

พีเชษฐ แสงทอง

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาไทยมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้

แม้เราจะมึ่งงานด้านวิชาการอย่างวิทยานิพนธ์ รายงาน/ รายงานการวิจัย ตลอดจนหนังสือต่างๆ เช่น บทความ สารคดี เรื่องเล่า เกี่ยวกับสังคมชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นมากมายในห้วงเวลาตั้งแต่เริ่มเกิดเหตุรุนแรงใน จังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อต้นปี พ.ศ.2547 จนถึง ปัจจุบัน แต่กล่าวได้ว่าเรายังไม่มีการศึกษางานเขียน เหล่านั้นอย่างเป็นระบบมากพอ อีกทั้งยังสามารถ ประยุกต์ใช้เพื่อเป็นรากฐานของการใช้ประโยชน์ใน เชิงนโยบายได้ไม่เต็มที่มากนัก

ยิ่งเฉพาะในการศึกษาวิจัยด้านวรรณกรรม ด้วยแล้ว เท่าที่สำรวจได้ในปัจจุบัน มึ่งงาน วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมที่นำเสนอภาพชายแดนภาคใต้โดยตรงอยู่เพียงเรื่อง เดียว คือเรื่อง “การวิเคราะห์เรื่องสั้นสะท้อน ปัญหาไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของ ณรงค์ฤทธิ์ ตักदारณรงค์ สาขาวิชาภาษาไทย (เน้น วรรณคดี) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เมื่อปี พ.ศ.2534

งานศึกษาของ ณรงค์ฤทธิ์ ใช้ข้อมูล วรรณกรรมของนักเขียนชาวภาคใต้ ทั้งที่มี ภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดชายแดน และภาคใต้ จังหวัดอื่นๆ แต่เคยมีประสบการณ์การทำงานใน ชายแดนใต้ เช่น ประพนธ์ เรื่องณรงค์ ชำนาญ อำไพ สมศักดิ์ เส้นดาโ๊ะะ สุชาติ สาราญ ชาตรี สาราญ ณรงค์ฤทธิ์ ตักदारณรงค์ สุวิทย์ มาประสงค์ (อัครถาวร บำรุง) ภิญญู เวชโซ อัมพร วรรณ ธารเงิน มานพ แก้วสนิท ทวีวัฒน์

โกไศยกานนท์ สมโชค สำราญ กัมปนาท
จินตวิโรจน์ ประพนธ์ เรืองณรงค์ มกุฏ อรรถดี
เป็นต้น

ผลงานของนักเขียนทั้งหมดที่ณรงค์ฤทธิ์
นำมาศึกษาเขียนขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2516-2530
อันเป็นช่วงเวลาที่ครอบคลุมปรากฏการณ์
ชายแดนภาคใต้ที่ทั้งรุนแรง (เช่น ช่วงกลางถึง
ปลายทศวรรษ 2510) และสงบนิ่งในลักษณะ
“คลื่นใต้น้ำ” (คือช่วงกลางทศวรรษ 2520 ถึง
พ.ศ.2530) โดยผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า วรรณกรรม
เรื่องสั้นในช่วงเวลานี้ให้ความสนใจกับ “ปัญหา
ไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้...ดังจะเห็นได้
จากการมีเรื่องสั้นที่นำมาตีแผ่ หรือสะท้อนถึง
ปัญหาของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้รับการตีพิมพ์ตามหน้าวารสารและนิตยสารโดย
ทั่วไป” (หน้า 3)

ฐานคติในการศึกษาเรื่องสั้นของณรงค์ฤทธิ์
คือแนวคิดที่ว่าวรรณกรรมนั้นมีความสามารถในการ
สะท้อนสังคม ตลอดจนโลกทัศน์ทางด้าน
สังคมของผู้เขียน เนื่องจากวรรณกรรมเป็น
ผลผลิตของสังคม นักเขียนเป็นผู้ผลิตวรรณกรรม
และเป็นสมาชิกของสังคม วรรณกรรมจึงเป็น
ภาพสะท้อนสังคม แสดงให้เห็นถึงการดำเนิน
ชีวิต ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม
ประเพณี และศาสนา ตลอดจนสภาพทางสังคม
เศรษฐกิจ และการเมือง

วิทยานิพนธ์แบ่งเป็น 5 บท เน้นความสำคัญ
ไปที่บทที่ 2-3 และบทที่ 4 โดยบทที่สองปูพื้นฐาน
องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ
ศาสนา และวัฒนธรรมในชุมชนชายแดนภาคใต้
ว่ามีลักษณะเฉพาะ

ณรงค์ฤทธิ์ เข้าสู่เนื้อหาสำคัญในบทที่ 3
ว่าด้วย “การวิเคราะห์เรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหา

วรรณกรรมเรื่องสั้นในช่วงเวลานี้ให้
ความสนใจกับ ปัญหาไทยมุสลิมจังหวัด
ชายแดนภาคใต้...ดังจะเห็นได้จากการมี
เรื่องสั้นที่นำมาตีแผ่ หรือสะท้อนถึง
ปัญหาของชาวไทยที่นับถือศาสนา
อิสลาม ได้รับการตีพิมพ์ตามหน้าวารสาร
และนิตยสารโดยทั่วไป

ไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยแบ่งเรื่อง
สั้นที่นำมาศึกษาออกเป็น 6 กลุ่มด้วยกัน คือเรื่อง
สั้นที่สะท้อนปัญหาด้านการศึกษา ด้านภาษา
ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และ
ด้านการเมือง ทั้งนี้ปัญหาด้านการศึกษาถูก
วางไว้เป็นปัญหาแกนใหญ่ใจกลางที่ก่อให้เกิด
ปัญหาอื่นๆ ตามมา นักเขียนเรื่องสั้นสะท้อนภาพ
ความอ่อนแอของการจัดการศึกษาภาครัฐ
ประชาชนมองว่าสถาบันการศึกษาของรัฐยังไม่มี
ประสิทธิภาพด้านการเรียนการสอน โดยเฉพาะ
ไม่ส่งเสริมการศึกษาศาสนา จึงไม่กล้าส่งบุตร
หลานเข้าเรียน เพราะเกรงว่าจะเป็นเหตุให้บุตร
หลานทำตัวให้เหินห่างจากการปฏิบัติตัวทางศาสนา

ในด้านภาษานั้น ณรงค์ฤทธิ์พบว่านักเขียน
มองว่าการส่งเสริมการใช้ภาษาไทยของรัฐ
ในพื้นที่ชายแดน สร้างความรู้สึกไม่มั่นคง
ในภาษาของชาวมุสลิม โดยมองว่าภาษามลายู
ของตนถูกคุกคาม ความรู้สึกนี้ก่อให้เกิดปฏิกิริยา
โต้กลับในรูปแบบลักษณะของการใช้และอนุรักษ์
ภาษามลายู

ส่วนด้านศาสนา นักเขียนสะท้อนให้เห็นว่า
ปัญหาเกิดจากความไม่มีเสรีภาพในการปฏิบัติ
ตนตามหลักศาสนา เนื่องจากถูกรัฐมองว่า

เป็นการขัดต่อระเบียบกฎหมายและนโยบายแห่งรัฐ ทำให้ไทยมุสลิมเกิดความรู้สึกว่าตนถูกจำกัดเสรีภาพในการนับถือศาสนา ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งเกิดจากการกระทำของข้าราชการบางคนขัดต่อธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และศาสนาอิสลาม ทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อกันระหว่างประชาชนกับข้าราชการ

ในด้านวัฒนธรรม นักเขียนสอดแทรกแนวความคิดว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไม่ได้เป็นปัญหาต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ความแตกต่างด้านรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตไม่ได้เป็นปัญหาให้เกิดความแตกแยก แต่ตรงกันข้าม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อบางอย่างกลับทำให้มีส่วนร่วม และมีสัมพันธภาพกลมกลืนกันได้เป็นอย่างดี

ขณะที่ด้านเศรษฐกิจนั้น นักเขียนเห็นว่าฐานะทางเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของไทยมุสลิมส่วนใหญ่ยังยากจน การประกอบอาชีพชาวสวนยาง การประมง การทำนา และอื่นๆ ไม่สามารถทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นได้เลย

ในด้านการเมือง นักเขียนชี้ให้เห็นว่าปัญหาเกิดจากการก่อการร้ายและนโยบายรัฐ โดยณรงค์ฤทธิ์ ได้เน้นย้ำในบทสรุปถึงผลกระทบทางด้านการเมืองที่นำไปสู่ปัญหาด้านการก่อการร้ายเป็นพิเศษ โดยเห็นว่ามีเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานี ในอดีตที่รัฐสยามบั่นทอนอำนาจการปกครองของชนชั้นนำปัตตานีโบราณ ก่อให้เกิดการต่อต้านที่พัฒนาการมาเป็นการก่อการร้ายในสมัยต่อมา

อย่างไรก็ดี ข้อสรุปของณรงค์ฤทธิ์ ในเรื่องการก่ออาชญากรรมก็ไม่ได้มีความเกี่ยวข้อง

กับขบวนการโจรก่อการร้ายที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การต่อสู้ของอดีตชนชั้นนำปัตตานี เพียงแต่เป็นเรื่องของ “โจร” นอกกระบวนการ “ที่ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมือง แต่แอบอ้างการกระทำของขบวนการโจรก่อการร้ายเพื่อให้เกิดความน่าเกรงกลัว”

ในการวิเคราะห์โลกทัศน์บทที่ 4 ซึ่งใช้ชื่อว่า “โลกทัศน์ของนักเขียนในเรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหาไทยมุสลิมชายแดนใต้” ณรงค์ฤทธิ์ ได้แบ่งประเด็นวิเคราะห์ตามแนวปัญหาที่เขาได้แบ่งเป็น 6 ด้านในบทที่ 3 ในบทนี้ โดยณรงค์ฤทธิ์ ได้แบ่งกลุ่มนักเขียนเป็นกลุ่มๆ กลุ่มแรกมีนักเขียน เช่น พนม นันทพฤกษ์ บัณฑิต สัตาลี และทักษิณ สลาตัน งานของนักเขียนกลุ่มนี้มองว่าฐานะทางครอบครัวที่ยากจนเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาเล่าเรียนของเด็ก การเรียนทำให้เด็กต้องออกจากครอบครัว จึงไม่สามารถใช้แรงงานเพื่อครอบครัว (เช่น เลี้ยงน้อง) ขณะที่ทักษิณ สลาตัน มองว่าการเรียนสูงสู่มเสี่ยงต่อการตกงาน

ในเรื่องสั้นบางเรื่อง ณรงค์ฤทธิ์ วิเคราะห์ให้เห็นว่า คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อเกินภาคบังคับ แต่กลับส่งไปเรียนปอเนาะ เพื่อโอกาสในการเรียนรู้อาเซียน ด้วยบางคนมีเหตุผลว่า สำหรับชุมชนมุสลิมแล้ว ความเป็นผู้รู้ทางศาสนาจะได้รับความนิยมและเคารพนับถือจากประชาชน

ขณะที่อดีตถาวร บำรุง หรือนามจริง สุวิทย์ มาประสงค์ มองว่านโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาสำหรับมุสลิมนั้น มีการตอบสนองความต้องการของชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่เป็นการกระทำที่มุ่งให้ได้รับผลประโยชน์เฉพาะไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น

ในเรื่องสั้นบางเรื่อง ณรงค์ฤทธิ์ วิเคราะห์ให้เห็นว่า คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อเกินภาคบังคับ แต่กลับส่งไปเรียนปอเนาะเพื่อโอกาสในการเรียนรู้ศาสนา ด้วยบางคนมีเหตุผลว่า สำหรับชุมชนมุสลิมแล้วความเป็นผู้รู้ทางศาสนาจะได้รับความนิยมและเคารพนับถือจากประชาชน

ส่วนไทยมุสลิมที่อยู่นอกพื้นที่กลับไม่ได้รับสิทธิและผลประโยชน์แต่อย่างใด นโยบายดังกล่าวทำให้ไทยมุสลิมนอกพื้นที่รู้สึกตัวเองไม่ได้รับความเอาใจใส่ดูแลจากรัฐเท่าที่ควร

ส่วนนักเขียนอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น ชาตรี สาราญ ประพันธ์ เรื่องณรงค์ และมกุฏ อรฤดี ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นครูและข้าราชการอยู่ในพื้นที่มองว่าปัญหาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนหนึ่งเกิดจากขบวนการโจรก่อการร้ายคุกคามความปลอดภัยของครู

ปัญหาด้านภาษานั้น นักเขียนมองว่าการที่ไทยมุสลิมไม่นิยมพูดภาษาไทย เพราะค่านิยมด้านภาษาในชีวิตประจำวันคือการใช้ภาษามลายูท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม นักเขียนอย่างสมศักดิ์ เส้นดาโ๊ะ เห็นว่า สาเหตุที่แท้จริงอยู่ที่ความล้มเหลวของการเรียนการสอนและวิธีการจัดการศึกษาที่ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ได้เกิดจากความรังเกียจภาษาไทยแต่อย่างใด ปัญหานี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับปัญหาด้านศาสนา คือความเคร่งครัดและเห็นประโยชน์ด้านการศึกษาศาสนามากกว่าการศึกษาแบบสามัญ

โลกทัศน์ที่น่าสนใจยิ่งก็คือ โลกทัศน์ด้านเศรษฐกิจ ที่นักเขียนเห็นว่าปัญหาเศรษฐกิจในพื้นที่มีสาเหตุมาจากการประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อย ซึ่งเกิดจากราคาผลผลิตทางการเกษตร เช่น ราคายางตกต่ำ ปลาราคาถูก หรือปัญหาความยากจนที่เกิดจากการเรียกค่าคุ้มครองของผู้ก่อการร้าย ปัญหาด้านเศรษฐกิจในมุมมองของนักเขียนอย่างมกุฏ เห็นว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คุณภาพชีวิตต่ำ

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า แม้การศึกษาวิจัยของณรงค์ฤทธิ์ จะเป็นการศึกษาที่วางอยู่บนพื้นฐานของการเห็นคุณค่าของวรรณกรรมในการสะท้อนภาพสังคม แต่บทสรุปของงานวิจัยนี้ที่ให้ค่ากับข้อมูลทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่สกัดได้จากวรรณกรรม ในน้ำหนักที่ไม่แตกต่างจากข้อมูลแหล่งอื่นๆ ที่เหมาะสมกว่า (เช่น เอกสารราชการ ข่าว รายงานพิเศษ เป็นต้น) ก็ก่อให้เกิดปัญหาว่า ภาพด้านต่างๆ ที่สะท้อนออกมาจากวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นภาพสะท้อนด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม และเศรษฐกิจ จะเป็นภาพจริงหรือไม่เพียงใด หรือแท้ที่จริงแล้วมันเป็นเพียง “ภาพเสมือนจริง” เท่านั้น

สิ่งที่เราปฏิเสธไม่ได้ก็คือ วรรณกรรมนั้นเป็นเรื่องแต่ง ที่นักเขียนสามารถใช้จินตนาการได้มากพอกับการใช้ภาพความจริง เราต้องยอมรับว่าเป็นไปได้ที่แม่น้ำปัตตานีในวรรณกรรมสักเรื่องอาจเป็นแม่น้ำสายอื่นที่นักเขียนเคยมีประสบการณ์พบเห็น มันอาจจะไม่ใช่รูปพรรณสัณฐานของแม่น้ำปัตตานีอย่างที่นักวิเคราะห์หรือนักวรรณกรรมศึกษาถอดความออกมาก็ได้ (๕)